

zott, de ez sem egyezett meg befolyásos radikális körök véleményével, amint hogy a folyóirat egyik főembere, Braun Róbert utóbb (1918, II. köt. 21. l.) különvéleményt is jelentett be. Braun Róbertnek ez a régi cikke különben némi tehetőség telenség mellett ugyanoly mimikri-vonásokat állapít meg korábbi könyveimben, minőket a *Századunk* cikke legújabb értekezéseimben; érdekes találkozás.

Végül bármennyire sajnálom is, hogy az oktobrista-progresszív történetfelfogást itt-ott jellemezvén, ezen a *Századunk* cikkírója felindul és minden ilyen érintést felháborodásában alacsony szándékúnak, mimikri-tünetnek nevez el: az oktobrista történetfelfogás egy tényleg létezett felfogás, mely nem tarthat igényt arra, hogy amikor érdekében volna, hallgatással mellőzzék. Ez egy lezárt dolog; kész történeti kép, új vonásokat Szende Pál és a *Századunk* írói sem fognak többé hozzá adni. Ha tehát néha kritikával, néha — tekintve e felfogás tudománytalan voltát — némi szatírával nyúl hozzá egyik vagy másik történész, ezt szabad ugyan alacsony okokra visszavezetni a magát sértve érző oktobristamaradékknak, de megakadályozni sem ereje, sem joga nincsen.

(Budapest)

Szekfü Gyula.

RÉGIEK ÉS UJAK NÉPVÁNDORLÁSI KÉRDÉSEKRŐL.

A tudományok közti határvonalak nem állandók. Élesen tűnik ki ez manapság a keletkutatásból és természetesen a mi szempontunkból legfontosabb magyarérdekű keletkutatásból is. A mult század első felének keletkutatója, amennyiben a szó akadémikus értelmében tudós volt, a földrajzot vagy nyelvészetet művelte. E két tudomány mellett polgárjogot nyert azután lassankint a módszeres néprajz, a régészet, sőt művészettörténet is. E tudományok eredményes művelése egyre fokozódó mértékben követelte meg kezdetben a szakok szerinti elkülönülést. Ma már más a helyzet. A nyelvésznek pl. nem szabad (nem volna szabad) többé mondjuk egy népviseleti, fegyvertani, díszítőművészeti vagy egyéb művelődéstörténeti kérdésben az illetéktelenségre való hivatkozás egyszerű és kényelmes álláspontjára helyezkedni. Stein Aurél, Pelliot, Grünwedel, von Lecoq, Andersson, Torii és mások nem hozhatták volna létre korszakalkotó műveiket, ha mereven egyetlen tudományág művelésére szorítottak volna.

Most, mikor ezeket írom, különösen arra gondolok, hogy mennyi kára van a magyarcélú keletkutatásnak abból, hogy az elválaszthatatlanul egymásba kapcsolódó régészeti és művészettörténeti kérdéseket nem tartja nyilván jelentőségük szerint. Nem titok ugyanis már Hampel és Nagy Géza óta, hogy azok a díszítőművészeti formák, melyek hazánk területén a hunnok és a honfoglaló ősök korában honosodtak meg, nagyrészt keleti származásúak. Ma már ki tudjuk mutatni közelebről is, hogy honnan erednek. A honfoglalási kor díszítőművészetének kérdése oldódott meg először. A legújabb keletkutatás eredményei azután megadják a határozott felvilágosítást a hunnkorszakinak, vagyis az u. n. „Keszthelykultúra“ művészeti formáinak eredetére vonatkozólag is.

Stein Aurél közölt már keletturkesztáni leleteket, „Ancient Chotan“ (1907) és „Ruins of Desert Cathay“ (1912) című műveiben, melyeken világosan felismer-

hetők azoknak a hellenisztikus származású növényi indáknak az ősei, melyek a mi „keszthelysti musunkat“ leginkább jellemző bronzszíjvereteket díszítik. E növényi formák Nagy Sándor hódításai következtében terjedtek el Iránban és a vele szomszédos baktriai és Gandhara (északnyugat-indiai és afghanisztáni) területre, honnan azután átjutottak keleti Turkesztánba, sőt Kínába és Japánba is. Grünwedel Albert egyik igen fontos munkájában — „Bericht über archaologische Arbeiten in Idykutschari und Umgebungen im Winter 1902—03“ — a díszítő elemeknek már egész sorára találunk, mely a mi hunnkorszaki emlékeinken szintén felismerhető. E formák falfestményeken fordulnak elő, melyeket a porosz Turfán-expedíciók Keleti Turkesztán, vagyis a Tarim-medence északi oázisaiban fedeztek fel. Von Lecoq Albert a lehető legtökéletesebb színes sokszorosításban közölte e falfestmények nagy részét két hatalmas munkában. Az egyik — „Chotscho“ — 1913-ban jelent meg. A másik „Die buddhistische Spätantike in Mittelasiien“ legújabbban (1922—25) hagyta el a sajtót. Ugyancsak huszonötben ajándékozta még Lecoq az orientalisztikát egy izgatón érdekes és tanulságos művel — „Bilderatlas zur Kunst und Kulturgeschichte Mittelasiens“, melyben többek közt a következőket is olvashatjuk: „Az antik műveltség hanyatlásával és az Európát pusztító népvándorlással azután egy keletről nyugat felé ható mozgalom indult meg. (T. i., a megelőző nyugatkeleti irányú terjeszkedéssel szemben.) A hunnok és iráni szövetségeseik, az alánok (mai utódaik az osszéték), sok keleti holmit, különösen fegyvereket és ruházatokat hozhattak Európába. Eredményes közvetítők lehettek különösen az alánok, kik a szvévekkel együtt Portugalliát hódították meg, a vandálokkal Északafrikába keltek át és Franciaországban Valence környékén telepedtek le“.

Az alánok legközelebbi rokonai és keleti szomszédai voltak a szoghdiaiak, kik viszont a tőlük keletre lakó tochárokkal voltak szomszédok és ugyancsak fajrokonok. A turfáni iráni hellenisztikus falfestmények alkotói pedig ezek a tochárok voltak. Műveiket azzal is különböztetik meg a néhány évszázaddal későbbi kínai jellegű, uigur-török keletturkesztáni falfestményektől, hogy a tocháristilus emlékeinek nevezik.

Nem kételkedhetünk tehát egy pillanatig sem. Ugyanazok az indás, gyöngyfüzéses, rozettás, fürtös, palmettás és griffes ékítmények egyrésztől az iráni hellenisztikus, másrésztől a magyarországi hunn területen. Az utóbbin pedig, mint kormegállapítók, 4., 3., sőt 2. századi római uralkodók pénzei. A „Keszthelystílus“ emlékei tehát csak olyan néptől származhatnak, mely az iráni hellenisztikus művelődési körhöz tartozott és a hunnok idejében már itt volt hazánk területén. Kínai és nyugati írók világosan közlik az utókorral, hogy a hunnok az alánokat győzték le, mielőtt a távol Keletről jövet Európába törtek volna. Velük tódult hát nyugatra az az iráni nép, melyről Ammianus Marcellinus határozottan megírja, hogy öltözete és fegyverzete olyan, mint a hunnoké. Hogy egyebet ne említsek, a Lecoq-féle atlasz egyik (124. sz.) képén ott látható egy iráni harcos, kezében azzal a különös, kalapácsolhoz hasonló fokossal, melyhez hasonlót gyakran találtak nálunk a hunnkorszaki sírokban.

A nevezetes atlasz megjelenését megelőzőleg hosszas levelezést folytattam a szerzővel a hunn és alán kérdésre vonatkozólag s néhány hónappal az ő művének megjelenése előtt napvilágot látott a „Jahrbuch der asiatischen Kunst“-ban az én dolgozatom is „Mittelasiatische Spätantike und Keszthelykultur“ cím alatt, melyben a középpázsiai hellenisztikus és a magyarországi hunnkorszaki mű-

vezeti formák nyilvánvaló egyezésének tényét megállapítom és a kapcsolatot alán közvetítésből magyarázom. Különben meg kell jegyezni azt is, hogy Nagy Géza, kinek helyes ösztönét e kérdésben nem lehet eléggé csodálni, már a millennium idején említette, a Magyar Nemzet Történelmében a származék mellett az alánokat is, mint a „Keszthelystílus“ feltételezhető hordozóit. E gondolatból csak azért nem lehetett annak idején tudományos elmélet, mert Nagy Gézáéknak még nem lehetett tudomásuk arról, hogy mit rejteget a Taklamakan sivatagból szétáradó homok a régi kínai selyemkereskedés útvonalán.

Régészeti irodalmunkban ezek után mint késedelmes vendég jelenik meg ezerkilencszázhuszonhatban (!) Alföldi András könyve: „Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien“. Véleményem szerint a munkának az a része, mely a népvándorlás korának emlékeit tárgyalja, alaptételében, rendszerében és eredményeiben téves. Az u. n. „Keszthelykultura“ hordozói Alföldi szerint az avarok. Ez emlékcsoport anyagát több ezer sír szolgáltatta. Avarokból való pénz egyiktől sem került elő. Viszont ott van egy másik, kétségtelenül későbbi csoport, melyből hiányzik az inda, hiányzik a griff és minden egyéb iráni hellenisztikus forma és amelynek korát 7. századi bizánci pénzek állapítják meg, szóval amely nem helyezhető más korba, mint az avarokéba és amelyet Hampel József „Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn“ című alapvető művében (1905) csakugyan avar csoportnak is nevez. Igen, csakugyan avar emlékek ezek is, mondja rájuk Alföldi, de avar a másik csoport is. Az avarok ugyanis, mondja ő, időközben megváltoztatták a stílusukat. — Miért? — Bizonyára azért, mert különben nem jön ki az elmélet. Alföldi ugyan bőven dolgozik az u. n. „történelmi valószínűségekké“, de ennek az elméletnek igazolására még e „valószínűsések“ közül is csak annyit említ, hogy „a Bizánccal való kereskedelmi forgalom az avarokat főképen csak a magyar területen érte el“. Vajjon honnan képzei ezt Alföldi? — Nyomban utána megjegyzi még azt is, hogy az avarok „megelőzőleg a bizánci kereskedelem szférájától messze, a távoli Ázsiában lakhattak“. Igaz ugyan, hogy mikor az avarok, 558-ban még Magyarországtól távol, a Volga alsó folyásánál tanyáznak, már követet küldenek Kandik személyében a bizánci császárhoz. Úgy látszik azonban, hogy ez az adat csak a Hampel József és Nagy Géza korában volt fontos; ma már nem az.

Hogy Alföldi nem vesz tudomást a művészettörténelmi formaelemzés módszeréről, ami nélkül pedig ma már senki sem lehet régész, az kitűnik abból, hogy a legtipikusabb növényi ékítmények egyikét, az indát, a szkitha állatornamentikából származtatja. Hasonló szerencsével dolgozik egy másik esetben is, mikor oroszlánfejnek minősít egy négy keselyűfejből összeállított ékítményt. (III. tábla, 4. kép.)

Alföldi szerencsétlenül választott, mikor a művészettörténet egyes keleti kérdéseit részben Strzygowski, részben pedig a neki homlokegyenest ellentmondó Rostowtzew segítségével igyekezett megoldani. Rosszul választotta meg a mestereit már azért is, mert mind a két szélsőséges és nagyon is sok helyreigazításra szorul. Ebből kifolyólag azután, de ettől függetlenül is, ellentmondásokra találunk a könyvben. Hogy egyebet ne említsek, a 22. lapon a „Keszthelystílus“ különösen jellemző állatvaskodás-ábrázolásokról szólva megjegyzi a következőket: „Ez a megfigyelés mutatja, hogy a magyarországi avar művészi iparnak ez a főmotívuma a szkitha stílusnak egyik, a szibériai aranytárgyakat megelőző fejlődési fokából származik. A magyarországi motívum tehát sokkal közelebb áll a

pontuszi emlékekhez . . .“ Viszont a 30. lapon egy jegyzet alatt a következők olvashatók: „Magyarország legrégebb avar sírmezői azt bizonyítják, hogy e nép megérkezése előtt nem élt a bizanci kivitel körletében, tehát nem élhetett a Fekete-tenger északi partvidékén“. Alföldi természetesen kimagyarázza magát: Az avarok úgy jutottak a pontuszi stílushoz, hogy ez eléjük vándorolt valahova Ázsia távoli részeibe. Közben pedig ezt a hatást feltételezi, „másodlagos jelenséggé“ fokozza le az iráni hellenizmust, melynek hatását a keleti népek művészetére a legnagyobb kutatók által felfedezett emlékek beláthatatlan sokasága biztosítja.

Ezek után nem csodálkozhatunk azon sem, hogy az Alánokról, mint a „Keszthelystílus“ hordozóiról hallani sem akar és sem azt nem veszi figyelembe, amit Ammianus Marcellinus mond róluk, hogy t. i. a hunnokkal együtt jöttek, sem pedig azt, amit a „Wei Shu“ c. kínai történelmi munkából tudunk, hogy a hunnok már Ázsiában hódítottak alá területen. Arról szinte nem is szükséges beszélni, hogy fent idézett megállapításomról hallgat s azt állítja, hogy ő az első, ki az ázsiai hellenizmust a magyarországi emlékekkel némi kapcsolatba hozza.

Ugyancsak a 30. lapon igazat ad Pray Györgynek, ki 1761-ben azt állította, hogy Baján avar népe két uigur törzs egyesüléséből származott. Pedig amit ma a legújabb és igazán szerencsés uigurkutatás eredményeként lesűrhetünk, az abban áll, hogy e nép a 8. században Keletturkesztán keleti részét és körülbelül két évszázad múlva az egész Keleti Turkesztánt hódította meg s emellett, amint igen-igen sok emlék bizonyítja, a legműveltebb volt az összes török népek közt. Hogyan lehet hát egy kalap alá hozni őket, bármi néven nevezendő bizonyíték nélkül, az avarokkal, kiket legjobban az a középkori orosz közmondás jellemez, hogy „eltűntek, mint az avarok, kiknek míncsenek sem utódaik, sem emlékeik“. Ezt az avarok által annak idején keltett sivár benyomást pedig megerősítik a hazánkban kiásott leletek is, melyek arról tanuskodnak, hogy egykori gazdáik stílusérzéke a hunnoké alatt volt, ami kitűnik abból is, hogy úgy szerették az aranyat, mint a szarkák. Ezért is lesz az avarkorszaki emlékek száma mindig kevesebb a hunnkorszakiakénál. Az aranyak természetete, hogy eltűnik még a sírból is.

Egyik sarkalatos állítása Alföldinek az, hogy az u. n. „Keszthelykultura“ emlékei, melyeket Hampel említett nagy művében mint III. csoportot tárgyal és Nagy Gézával együtt szármatának vagy hunn-szármatának nevez, gyakran fordul elő a III., vagyis avarnak elismert csoport tárgyaival együtt. Ez az állítás annyira nem fedi a valóságot, hogy egy helyen még Alföldi maga is kénytelen akaratán kívül az ellenkezőjét elismerni, mondván: „Ha a Keszthelykultura egyes sírjaiban és temetőiben többnyire kizárólag öntött, vagy kizárólag préselt felszereléseket találunk, úgy ez csak annyit jelent, hogy itt elég ízlés volt az emberekben ahhoz, hogy a szíjjazatot egységesen csak az ósrégi divat vagy a bizanci ízlés szerint díszítsék“.

Mutatványul talán elég ennyi is annak bizonyítására, hogy kár volt Alföldinek Hampel és Nagy Géza hatalmas művéhez hozzányúlni. Mikor ők szármatákban és irániakban keresték a hunnkorszak stílusának alkotóit, nagyon helyes irányban indultak. A mi feladatunk az, hogy kiegészítsük az ő művüket, de nem az, hogy felborítsuk.

(Budapest)

Felvinczi Takács Zoltán.